

HELSINŠKI ODBOR ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI

DR DEJAN MILENKOVIĆ

**VODIČ KROZ
ZAKON O ZABRANI
DISKRIMINACIJE**

**PRIRUČNIK ZA
SOCIJALNE RADNIKE**

BEOGRAD, 2010

SADRŽAJ

UVOD	3
POJAM SOCIJALNOG RADA	7
SOCIJALNI RAD KAO PROFESIJA	9
CENTRI ZA SOCIJALNI RAD KAO USTANOVE SOCIJALNOG RADA	11
SOCIJALNE USTANOVE ZA INSTITUCIONALNO ZBRINJAVANJE KORISNIKA SOCIJALNOG RADA	13
TEORIJE SOCIJALNOG RADA I ZABRANA DISKRIMINACIJE	15

dr Dejan Milenković
Vodič kroz Zakon o zabrani diskriminacije
Priručnik za socijalne radnike

izdavač
Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

za izdavača
Sonja Biserko

ISBN 978-86-7208-165-7
COBISS.SR-ID 175045644

Ovaj vodič je deo šireg projekta "Promovisanje antidiskriminatornog ponašanja i prakse" koji se realizuje uz podršku Fonda za otvoreno društvo

UVOD

Republika Srbija je sredinom 2009. godine, usvojila **Zakon o zabrani diskriminacije**. Iako je donošenje zakona bilo praćeno značajnim političkim polemikama pa i opstrukcijom, ali i kritičkim raspravama koje su se vodile u stručnim krugovima povodom pojedinih odredaba tadašnjeg Predloga zakona, samo usvajanje zakona jeste značajan korak u daljem razvoju demokratije u Srbiji.

Zabrana diskriminacije je temelj demokratskog društva. Koliko je ovo ljudsko pravo i savremena demokratska tekovina važna pokazuju i brojni međunarodni dokumenti koji garantuju zabranu diskriminacije. Srbija kao zemlja u tranziciji na putu je da s vremenom dostigne standarde savremenog društva. Donošenje Zakona o zabrani diskriminacije svakako je jedan od značajnih koraka u tom pravcu. Najpre zato što obaveza zabrane svih oblika i vidova diskriminacije proizilazi i iz brojnih međunarodnih dokumenta koje je Republika Srbija, kao pravni sukcesor nekadašnje SFRJ, SRJ i Državne Zajednice Srbija i Crna Gora već (posredno) prethodno ratifikovala.

S druge strane, zabrana diskriminacije je takođe i važno ustavom zajamčeno ljudsko pravo. Član 21. Ustava Republike Srbije zabranjuje diskriminaciju iako izričito ne određuje pojam diskriminacije. I brojne druge odredbe Ustava, pre svega one koje su sadržane u Drugom delu Ustava – Ljudska i manjiska prava i slobode – neposredno ili posredno odnose se na zabranu diskriminacije.

Ne treba zaboraviti da su u brojnim zakonima u srpskom pravnom sistemu i pre donošenja ovog Zakona već bile sadržane pojedinačne, ali nažalost, često izlovane i nepotpune odredbe koje se odnose na zabranu diskriminacije. Postoje i zakoni koji su u celosti posvećeni zabrani diskriminacije ali samo određenih društvenih grupa, kao što je to slučaj sa Zakonom o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom iz 2006. godine.

Međutim, bilo je primetno da se kršenja zabrane diskriminacije prema različitim grupama ili pojedincima prema njihovom ličnom svojstvu (nacionalnim manjinama, seksualnoj orijentaciji, Romima, osobama sa invaliditetom, starima,

4 deci i dr.) ne smanjuje nego se i pojačava. Republici Srbiji je jednostavno bio neophodan sistemski krovni zakon, koji bi integrisao i povezao raznorodne i često pojedinačne izolovane i parcijalne pravne norme, sadržane u drugim zakonima, koje su se u praksi pokazale kao neefikasne.

Znači, *razloge za donošenje* ovog Zakona možemo tražiti i sagledati kroz tri osnovne grupe razloga: 1) poštovanje međunarodnih standarda preuzetih ratifikacijom međunarodnih ugovora, pre svega onih koji se odnose na garancije ljudskih prava i sloboda, ali i obaveza koje iz njih proizilaze; 2) poštovanje Ustavom zajamčene zabrane diskriminacije; i 3) nepostojanje integralnog sistema zaštite od diskriminacije u pravnom sistemu Republike Srbije kojim bi bili utvrđeni opšti uslovi, mere i instrumenti koji bi realno i faktički omogućili efikasnu borbu protiv diskriminacije.

Nakon usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije, neophodan je i naredni, ništa manje značajan korak. To je njegova *realna primena*, odnosno *implementacija*.

Ovaj priručnik treba da posluži boljem razumevanju Zakona o zabrani diskriminacije socijalnim radnicima profesionalcima, i tako pomogne razrešenju pojedinih kontroverzi i dilema do kojih može doći u njegovoj neposrednoj primeni, odnosno implementaciji, od strane ove društveno angažovane profesije.

Savremeni socijalni radnik, prema tome, mora dobro poznavati i pozitivno-pravne propise koji se odnose na zabranu diskriminacije. I to najmanje iz **dva razloga**: **prvi je** da u svom radu *ne koriste diskriminatorne postupke i ne diskriminuju svoje klijente*, naročito različite marginalizovane društvene grupe i pojedince koji pripadaju takvim grupama a koji su najčešće i korisnici usluga odgovarajućih ustanova socijalnog rada; **drugi je**, da bi i sami socijalni radnici, odnosno profesionalci u ovoj oblasti, mogli da prepoznaju slučajeve diskriminacije učinjene od organa i drugih lica i pojedinaca i uputili svoje korisnike da u takvim slučajevima potraže adekvatnu zaštitu od diskriminacije pred drugim nadležnim institucijama odnosno u drugim postupcima, kako bi se takve pojave prema konkretnom korisniku ili grupi korisnika u budućni sprečile i adekvatno kaznile.

Zato savremeni socijalni radnik mora da bude adekvatno upoznat za usvojenim Zakonom o zabrani diskriminacije, što je i svrha ovog priručnika.

5

SONJA BISERKO

POJAM I ZNAČAJ SOCIJALNOG RADA I USTANOVE SOCIJALNOG RADA

Pojam socijalnog rada

Delatnost socijalnog rada od svog nastanka pa do danas imala je i ima značajnu ulogu u svakoj društvenoj zajednici. Socijalni rad od samog nastanka uključuje **milosrđe, pomoć siromašnima i čovekoljublje**.

Znači, reč je o duboko **humanoj delatnosti** koju na primer, Alis Čejn određuje kao „sve dobvoljne pokušaje širenja blagostanja koji čine odgovor na potrebe, bavi se socijalnim odnosima i raspolaže naučnim saznanjima i metodama“.¹

Govoreći o socijalnom radu, jedan drugi teoretičar, H. Bem, ističe da „socijalni rad teži da poboljša socijalno funkcionisanje individualno, pojedinačno i u grupama, aktivnostima koje su usmerene na njihove socijalne odnose koje uspostavljaju u interakciji sa svojom okolinom“. Te aktivnosti jesu:

- 1) pomoć prilikom povratka sposobnosti pojedincima (obnavljanje narušenih kapaciteta);
- 2) staranje o individualnim i zajedničkim sredstvima za rešavanje problema u socijalnom funkcionisanju (obezbeđenje individualnih i društvenih resursa);
- 3) prevencija individualnih i grupnih socijalnih disfunkcija.²

Odsek za socijalni rad OUN još 1960. godine **definisao je socijalni rad** kao profesiju čiji je zadatak pružanje pomoći s ciljem boljeg prilagođavanja pojedi-

1 Uporediti: Ivan Vidanović, *Pojedinac i porodica: metode, tehnike i veštine socijalnog rada*, Beograd, 2005, str. 11.

2 Uporediti: Ivan Vidanović, *Pojedinac i porodica: metode, tehnike i veštine socijalnog rada*, Beograd, 2005, str. 11.

8 naca i drustvene sredine, odnosno **kao profesiju u službi** razvoja ličnosti, grupa i zajednice.

Međunarodna asocijacija škola socijalnog rada (IASSW) i Međunarodna federacija socijalnih radnika (IFSW) 2004. godine postigle su sporazum o usvajanju sledeće internacionalne definicije socijalnog rada: socijalni rad kao profesija promoviše socijalne promene, rešavanje problema u međuljudskim odnosima te osposobljavanje i oslobađanje ljudi sa ciljem povećanja blagostanja. Koristeći teorije ljudskog ponašanja i socijalnih sistema, socijalni rad interveniše na mestima gde dolazi do interakcije ljudi i njihovog okruženja. **Principi ljudskih prava i socijalne pravde fundamentalni su za socijalni rad.**³

Misija socijalnog rada podrazumeva da se socijalni rad u svojim različitim formama obraća brojnim, kompleksnim odnosima između ljudi i njihovog okruženja. On treba da omogući ljudima da razvijaju svoje potencijale, obogate sopstvene živote, te da spreči različite oblike disfunkcionalnosti.

3 Upporediti: Ivan Vidanović, *Pojedinac i porodica: metode, tehnike i veštine socijalnog rada*, Beograd, 2005, str. 15–19.

Socijalni rad kao profesija

Prema definiciji **Međunarodne federacije socijalnih radnika (IFSW)**, socijalni rad se bavi barijerama, nejednakostima i nepravdama koje postoje u društvu. On odgovara na krizna i hitna stanja, kao i na svakodnevne lične i socijalne probleme. Socijalni rad koristi varijetete veština, tehnika i aktivnosti koje su konzistentne sa holističkim fokusom na osobu i njeno okruženje. Intervencije socijalnog rada uključuju savetovanje, klinički socijalni rad, grupni rad, socijalno-pedagoški rad, porodični tretman i terapiju, kao i napore da se pomogne ljudima kako bi im se omogućio pristup uslugama i resursima u zajednici. Intervencije podrazumevaju i administraciju, organizovanje zajednice i uključivanje u socijalne i političke akcije koje treba da utiču na socijalnu politiku i ekonomski razvoj. Prioriteti socijalne prakse mogu varirati od zemlje do zemlje, i od vremena do vremena, zavisno od kulturnih, istorijskih i socijalno-ekonomskih uslova.⁴

Socijalni rad kao profesija jeste delatnost obučениh i licenciranih stručnjaka, koji poseduju stručna znanja, metode, tehnike, veštine, etiku, institucionalni okvir i druga obeležja struke. Profesionalnim socijalnim radom, dakle, mogu da se bave samo osobe koje poseduju stručna znanja stečena kroz zvanični obrazovni sistem i koje imaju odgovarajuće diplome, odnosno licence za bavljenje ovom delatnošću. Profesionalna osposobljenost obuhvata i poznavanje i umešnost korišćenja posebnih metoda, tehnika, veština i postupaka stručnog rada. Međutim, to je samo početni uslov. Potreba i neophodnost za stalnim unapređivanjem svih elemenata profesionalnog znanja i kompetentnost takođe su veoma važni⁵

Profesionalni socijalni rad fokusira se na rešavanje problema i promena. Kao takav, on je agens promene u društvu i u životima pojedinaca, porodica i zajednica kojima služi.

4 Ivan Vidanović, *Rečnik socijalnog rada*, Beograd, 2006, str. 273–374.

5 Upporediti: Milosav Milosavljević, *Osnove nauke socijalnog rada*, Banja Luka, 2009, str. 31.

Osnovni principi i vrednosti socijalnog rada jesu:

1. **poštovanje slobode i dostojanstva ličnosti;**
2. vera u mogućnost poboljšanja i usavršavanja ljudske prirode;
3. **uvažavanje individualnih i grupnih osobenosti i razlika;**
4. razvijanje spontanosti, kreativnosti i potencijala pojedinaca za lični razvoj i samopomoć;
5. spremnost da se lična osećanja i potrebe odvoje od profesionalnog odnosa;
6. **zalaganje za socijalnu pravdu**, ekonomsko, fizičko i psihičko blagostanje ličnosti;
7. težnja da se profesionalno znanje i veštine upotrebe u korist drugih;
8. neutralan i neosuđujući stav;
9. poštovanje poverljivosti odnosa sa drugima i profesionalne tajne, i dostojanstvo u ličnom i profesionalnom ponašanju.

Ova profesija, kao i svaka druga, počiva na određenom sistemu vrednosti i principa. Odnos prema društvenim vrednostima izražava se kroz **etiku profesije**, koju grade pojedini posebno ugledni pripadnici profesije, neke strukovne grupe, udruženja ili organizacije.

Profesija socijalni radnik obavlja se uvek u nekim formama koje su normativnopravno unapred definisane. Od svog nastanka pa do danas profesija socijalni radnik najčešće je obavljana u državnim ili javnim službama i ustanovama, ali sve više i u privatnim institucijama i nevladinim i humanitarnim organizacijama.⁶

U okviru svoje profesije, socijalni radnik često pruža različite usluge. Socijalni radnik je stručnjak koji se bavi proučavanjem **socijalnih problema čoveka**, kao što su problem stanovanja, ishrane, higijenski i materijalni uslovi života i rada i sl. Napretkom javnih službi i razvojem socijalnog zakonodavstva najveći deo **posledica problema nezaposlenosti, brige i staranja o deci, brige o**

6 Upporediti: Milosav Milosavljević, *Osnove nauke socijalnog rada*, Banja Luka, 2009, str. 32.

starim ljudima i udovicama, zdravlje zajednice kao celine i mnoga druga pitanja prešla su u delokrug socijalnog rada.

Samim tim, i brojna lica ili grupe koje se mogu smatrati „naročito ranjivim“ i „diskriminiranim“ jesu upravo lica ili grupe koje su korisnici usluga institucija socijalnog rada. U okviru svoje profesije, socijalni radnik se svakodnevno susreće sa njima. Zato dobro poznavanje pravnog okvira zabrane diskriminacije jeste od velikog značaja za profesionalce koji se bave socijalnim radom. Socijalni radnici u svom radu mogu jasno da prepoznaju slučajeve diskriminacije kod klijenata – korisnika svojih usluga. I naravno, da same klijente „upute“ nadležnim organima, pred kojim mogu da ostvare pravnu zaštitu u slučaju diskriminacije. Istovremeno, i sami socijalni radnici dužni su da u pružanju usluga svojim korisnicima poštuju zabranu diskriminacije.

Centri za socijalni rad kao ustanove socijalnog rada

U današnje vreme jedna od najznačajnijih institucija u oblasti socijalnog rada postali su **centri za socijalni rad**. Centar za socijalni rad jeste institucija polivalentnog tipa, osnovana od strane države, sa **javnim ovlašćenjima u oblasti rešavanja o pravima građana iz oblasti socijalne zaštite, ostvarivanja uloge organa starateljstva, preventivnih delatnosti kao i praćenja i proučavanja socijalnih problema**. Funkcije centra za socijalni rad uključuju i ostvarivanje socioterapijskih usluga i tretmana širokog spektra sociopatoloških poremećaja različitih kategorija korisnika.

Stručna organizacija u centru za socijalni rad zasniva se na **standardima i etici socijalnog rada**, uz učešće stručnjaka različitih profila: socijalnih

12 radnika, psihologa, pedagoga, pravnika, a po potrebi i drugih stručnih lica, npr. psihijatara.

Ciljevi i zadaci centra za socijalni rad jesu da:

1. otkriva i prati socijalne potrebe građana i probleme u oblasti socijalne zaštite;
2. predlaže i preduzima mere u rešavanju stanja socijalnih potreba građana i prati njihovo izvršenje;
3. organizuje i sprovodi odgovarajuće oblike socijalne zaštite i neposredno pruža usluge socijalne zaštite i socijalnog rada;
4. razvija i unapređuje preventivne aktivnosti koje doprinose sprečavanju i suzbijanju socijalnih problema;
5. pruža stručnu pomoć korisnicima, kao što su dijagnostičke i savetodavno-terapijske usluge, te sprovođenje odgovarajućih tretmana;
6. podstiče, organizuje i koordinira profesionalni i dobrovoljni humanitarni rad u oblasti socijalne zaštite;
7. vodi evidenciju o dokumentaciji o pruženim uslugama i preduzetim merama u okviru svoje delatnosti;
8. vodi evidenciju o deci za usvojenje i potencijalnim usvojiteljima na području za koje je osnovan;
9. obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i odlukom skupštine opštine.⁷

7 Upporediti: Ivan Vidanović, *Rečnik socijalnog rada*, Beograd, 2006, str. 74; Miroslav Simić, *Skripta iz gerontologije*, Beograd, 2010, str.120–121.

Socijalne ustanove za institucionalno zbrinjavanje korisnika socijalnog rada

Centri za socijalni rad nisu jedine ustanove socijalnog rada u Srbiji. Jedan broj ustanova socijalnog rada ima karakter ustanova „zatvorenog“ tipa, odnosno ustanova za institucionalno zbrinjavanje korisnika socijalne zaštite. Reč je o: 1) **socijalnim ustanovama za smeštaj starih kao i odraslih invalidnih lica**; 2) **socijalnim ustanovama za smeštaj dece i omladine bez roditeljskog staranja i dece i omladine sa poremećajima u ponašanju**; i 3) **socijalnim ustanovama za smeštaj dece i omladine ometene u mentalnom razvoju, odnosno za odrasle ometene u mentalnom razvoju, i društveno obolela lica**.

1) Prema Odluci o mreži ustanova socijalne zaštite za smeštaj korisnika, koju je Vlada Srbije donela u septembru 2008. godine, na nivou Republike Srbije postoji ukupno **14 domova za smeštaj starih lica, 27 gerontoloških centara, 2 doma za odrasla lica sa invaliditetom i 1 dom za lica sa oštećenim vidom**.

2) Odlukom o mreži ustanova socijalne zaštite za smeštaj korisnika na teritoriji Republike Srbije postoji **12 domova za decu i omladinu bez roditeljskog staranja i decu čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, i 3 zavoda za vaspitanje dece i omladine**. Osim toga, postoji i Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine sa 8 radnih jedinica koji se nalazi u Beogradu, dok se smeštajem u hraniteljske porodice bavi ukupno 18 centara za porodični smeštaj dece i omladine. U skladu sa novom orijentacijom, koja se kreće u pravcu vaninstitucionalnih modela zaštite, kapacitet svih domova i zavoda značajno je smanjen.

3) Navedenom odlukom, **smeštaju dece i omladine sa teškoćama u mentalnom razvoju** namenjena su četiri doma, kao i jedan deo pri Centru za zaštitu odojčadi, dece i omladine u Beogradu. Ukupni kapacitet u svim ustanovama je oko 1400 korisnika. Osim toga, postoje još **dva doma za smeštaj sa ukupnim kapacitetom oko 110 korisnika, dece i mladih sa autizmom**. Za **odrasle osobe ometene u mentalnom razvoju** postoji smeštaj u devet domova i dva zavoda, a ukupni kapacitet je oko 2300 korisnika. Pri tom, jedan od domova (u Stamnici)

ima dve posebne radne jedinice – jedna je za decu i omladinu, a druga za odrasle. **Duševno obolela lica** smeštena su u pet različitih ustanova socijalne zaštite: tri doma, jedan gerontološki centar i jedan od pomenutih zavoda, čiji su ukupni kapaciteti oko 2000 korisnika.

Institucionalni oblik socijalne zaštite odavno je napušten u razvijenim državama, ali je zato i dalje realnost, u manjem ili većem obimu, u mnogim tranzicionim i nerazvijenim društvima. **Srbija** je jedna od zemalja koja je započela **reformu sistema socijalne zaštite**, ali taj proces nije ni brz, ni lak. Prelazak na vaninstitucionalni model zaštite zahteva **ozbiljne pripreme i reorganizaciju kompletnog društva**, i zato se ne može sprovesti bez visokog stepena jedinstva i saradnje svih institucija sistema. Pošto Srbiji nedostaje taj ključni element, reforma socijalne zaštite odvija se sporije nego što bi trebalo. Zbog toga će ustanove za smeštaj još dugo biti važan segment socijalnog zbrinjavanja, a za mnoge korisnike i doživotna realnost. To se posebno odnosi na osobe sa mentalnim smetnjama i duševno obolela lica, i zato se njihovom trenutnom položaju, kao i pripremama za reintegraciju, mora posvećivati kontinuirana pažnja.⁸

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji već više godina vrši monitoring različitih ustanova „zatvorenog tipa“. Nakon četvorogodišnjeg monitoringa zatvorskih ustanova, te inicijalnog monitoringa bolnica za dugotrajnu hospitalizaciju psihijatrijskih bolesnika, socijalne ustanove su bile sledeći „subjekt“ monitoringa.

Sa stanovišta HOBS bio je sasvim prirodan izbor da se nakon prethodno navedenih ustanova izvrši i uvid u položaj jedne marginalizovane grupe stanovništva, ovog puta **institucionalno zbrinutih korisnika socijalne zaštite**. Ovaj monitoring HOBS imao je za cilj da se kroz direktan, objektivan i nepristrasan nadzor daju i odgovarajuće preporuke pojedinačnim ustanovama, i ukaže na sistemske probleme i nepravilnosti na nivou države. Mnoge od njih, prema Zakonu o zabrani diskriminacije, mogu se okarakterisati kao posebni slučajevi

8 Upporediti: Grupa autora, *Ljudi na margini 4 – Izveštaj o stanju u socijalnim ustanovama za smeštaj dece i omladine ometene u mentalnom razvoju*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, septembar 2009, str. 2.

diskriminacije utvrđeni ovim zakonom, o kojem će više reči biti u drugom delu ove publikacije.

Izveštaji HOBS o izvršenom monitoringu i preporukama koje se odnose na rad konkretnih ustanova objavljeni su u nekoliko posebnih publikacija tokom 2009. godini, pod nazivom **Ljudi na margini**⁹ i u kombinaciji sa **Priručnikom** jesu dragocen materijal u edukaciji o zabrani diskriminacije ne samo socijalnih radnika i drugih zaposlenih u ovim institucijama, već i predstavnika organa upravljanja ustanova socijalne zaštite kao i službenika državnih organa u čijoj je nadležnosti i delokrugu socijalni rad i socijalna zaštita.

Teorije socijalnog rada i zabrana diskriminacije

Lica uključena u delatnost socijalnog rada imaju i odgovarajuća teorijska predznanja u oblasti diskriminacije. Na pojedinim fakultetima često se izučava nauka socijalnog rada, a u okviru nje, odnosno u okviru teorije moći, i **antipotčinjavajući** i **antidiskriminacijski pristup** socijalnom radu.

Ovi pristupi u socijalnom radu imaju veoma različite filozofske i teorijske korene i praktične motive i izvore. Nije slučajno što je jedan od vodećih teoretičara u ovoj oblasti, **Malkom Pejn**, ove teorije označio kao „praktične teorije

9 Grupa autora, *Ljudi na margini – Ljudska prava u socijalnim ustanovama u Srbiji*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, april 2009; Grupa autora, *Ljudi na margini 3 – Izveštaj o stanju u socijalnim ustanovama za smeštaj dece i omladine bez roditeljskog staranja i dece i omladine sa poremećajima u ponašanju*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, septembar 2009; Grupa autora, *Ljudi na margini 4 – Izveštaj o stanju u socijalnim ustanovama za smeštaj dece i omladine ometene u mentalnom razvoju*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, septembar 2009.

socijalnog rada". Tako se različitim pristupima i modelima ovog tipa prepoznaju ideje i stavovi teorije sukoba, radikalnih, feminističkih, humanističkih i drugih pogleda. Međutim, određene pojave najčešće se posmatraju sa stanovišta teorije moći, jer različiti vidovi diskriminacije i potčinjavanja, u krajnjoj instanci, potiču iz nejednakosti u raspolaganju i korišćenju društvene moći. Teorija moći, kombinovana sa politikom, biološkim, psihološkim i kulturološkim idejama i stavovima, uticala je posebno na objašnjenje fenomena rasizma i razvoja ideja i prakse antirasizma. Pored jednodimenzionalnih (biološke, psihološke i dr.) postoje i pluralističke rasne teorije, kao što postoje i različiti koreni rasizma.¹⁰

Radikalne teorije i pristupi u socijalnom radu često su uključivali probleme marginalizovanih društvenih grupa (lica drugačije boje kože, siromašane, lezbejke i homoseksulce, zavisnike i dr.), ali je njihov uticaj sedamdesetih godina XX veka bio isuviše mali u odnosu na dominirajuće zastupljen socijalni rad. Osamdesetih godina ovom konceptu značajno doprinose feminističke teorije, ideje i prakse. Feminizam u socijalnom radu pojavio se 80-ih godina (Wilson, 1980; McCelod i Domineli, 1982). Najvažniji tekstovi sa karakteristikama feminističkog pristupa pojavili su se u isto vreme (Brook i Davis, 1985, i dr.). Pored kritičkih empirijskih istraživanja, u okviru feminizma nastale su i specifične analize, ideje i modeli feminističke prakse (na primer, o radu na slučaju i u ustanovama) i mnoštvo praktičnih pitanja (antirasistički rad oko uslovog otpusta, rad sa manjinskim i etničkim grupama, feministički rad sa muškarcima i sl.). Uza sve razlike koje postoje između liberalnog, radikalnog ili socijalnog feminizma, zajedničko ovom pristupu je to što potčinjavanje (kao dela strukturalnih nejednakosti) i diskriminaciju posmatraju iz ugla rodnih razilka i, posebno, iz perspektive nepovlnog društvenog položaja žena. Ponekad se ova početna tačka posmatranja proširuje i na druge oblike potčinjavanja (rasna ili etnička pripadnost, invaliditet, starost, obrazni statu i sl.).¹¹

10 Upporediti: Upporedi: Malcom Payne, *Savremena teorija socijalnog rada*, Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2001, str. 202–213.

11 Upporediti: Milosav Milosavljević, *Osnove nauke socijalnog rada*, Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2009, str. 242–243.

Pojmovi potčinjavanja i diskriminacije prostiru se na širokom polju društvenih odnosa (ekonomskih, političkih, socijalnih, religijskih, etničkih i odnosa između polova) ili nekih specifičnih statusa (marginalizovani, siromašni, stari, žene, lica sa posebnim potrebama i dr.) u kojima se razlike u distribuciji društvene moći koriste za nametanje ideja, vrednosti, stavova obrazaca ponašanja nekih pojedinaca, društvenih grupa ili društvenih stratuma, pa i čitavnih globalnih društava, nekim drugim pojedincima, društvenim skupinama ili slojevima i strukturama. U ovom smislu, *diskriminacija znači delovanje s ciljem stvaranja razlika među ljudima, npr. kada se članovima pojedinih grupa uskraćuju resurski ili prava do kojih druge grupe mogu doći*.

Diskriminaciju ne treba mešati sa *predrasudama*, iako su one značajan sadržaj takvih odnosa. „Moguće je da se pojedinci koji imaju predrasuda prema drugima ne upuštaju u diskriminatorску praksu protiv njih. I obrnuto, ljudi mogu delovati na diskriminatorски način čak i ukoliko nemaju predrasuda prema onima koje takvoj diskriminaciji izlažu“.

Upoređujući razne antipotčinjavajuće i antidiskriminacijske perspektive u socijalnom radu **Malkom Pejn** zaključuje: „Sažeto rečeno, antidiskriminacijske, odnosno potčinjavajuće perspektive, kritične su prema čitavoj praksi i organizaciji socijalnog rada zbog njihovog propusta da ugrade značajnu društvenu promenu, kako bi se postigla jednakost i socijalna pravda za manjinske i potčinjene grupe. Međutim, unutar ovih perspektiva, može se zapaziti sukob između radikalno strukturalističkih i pluralističkih pozicija. Izgleda da je običan strukturalizam u polju „rase“ bio poražen argumentima sa strukturalističke pozicije, ali pozicije crnačkih perspektiva uključuju elemente strukturalizma i pluralizma. Ovo zbog toga što, iako priznaju strukturalne ishode o moći, one potvrđuju značaj zadobijanja moći za crnačke perspektive, i tako odbacuju negativan pogled na osnaživanje, do koga drži stroga strukturalistička pozicija. Slične nesaglasnosti postoje unutar feminizma, kao i u raspravama o radu sa drugim potčinjenim grupama.“¹²

12 Uporediti: Malcom Payne, *Savremena teorija socijalnog rada*, Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2001, str. 202.

Savremeni socijalni radnik, prema tome, mora dobro poznavati i pozitivno-pravne propise koji se odnose na zabranu diskriminacije. I to najmanje iz **dva razloga**: **prvi je** da u svom radu ne koriste diskriminatorne postupke i ne diskriminuju svoje klijente, pre svega različite marginalizovane društvene grupe i pojedince koji pripadaju takvim grupama, a koji su najčešće i korisnici usluga odgovarajućih ustanova socijalnog rada; **drugi je** da bi i sami mogli da prepoznaju slučajeve diskriminacije, učinjene od organa i drugih lica i pojedinaca, i uputili svoje korisnike da u takvim slučajevima potraže adekvatnu zaštitu pred drugim nadležnim institucijama, odnosno u drugim postupcima, kako bi se takve pojave prema konkretnom korisniku ili grupi korisnika u budućnosti sprečile i adekvatno kaznile.

Prema tome, savremeni socijalni radnik mora da bude adekvatno upoznat za usvojenim Zakonom o zabrani diskriminacije, što je i svrha ovog priručnika.

